

УДК 378.016:78-051:37.015.31
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.1/30.212202>

Гун ВЕЙДИ,
orcid.org/0000-0002-3376-0239
аспірантка кафедри образотворчого мистецтва, музикознавства та культурології
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка
(Україна, Суми) akosorich@gmail.com

ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ДИРИГЕНТА ХОРОВОГО КОЛЕКТИВУ

Мета дослідження – визначити особливості психофізіологічної діяльності диригентів хорового колективу. Методологія дослідження – для досягнення мети в роботі використано комплекс взаємопов'язаних методів, а саме: аналітичний – для обробки й аналізу наукових літературних джерел за темою дослідження вітчизняних і зарубіжних науковців з культурології, мистецтвознавства, психофізіології, які висвітлюють діяльність диригента як творчої особистості та його взаємодію з колективом; теоретичний – для систематизації наукових положень щодо визначення диригентської діяльності та роботи керівника хорового колективу, а також аналізу мистецтвознавчого та психофізіологічного доробку провідних учених; системно-структурний – для структурування складових психофізіологічних елементів в контексті обґрунтування діяльності диригентів хорового колективу; узагальнення – для узагальнення концептуальних положень з психології, музикознавства, фізіології, педагогіки, а також формулювання висновків роботи.

Наукова новизна полягає у виявленні психофізіологічних та психічних складових елементів діяльності диригента хорового колективу, виявленні впливу психофізіологічних процесів на формування диригентської майстерності, що зумовило такі висновки. На основі аналітичного методу окреслено наукові ідеї та підходи щодо визначення психофізіологічного процесу діяльності диригента хорового колективу (мистецтвознавчий, фізіологічний, психофізіологічний), які сформували наукові уявлення про зміст та специфіку диригентської майстерності. Встановлено (психофізіологічні та психомоторні) рівні сприйняття та функціонування диригентської майстерності під час роботи з хором колективом. Проаналізовано творчий портрет керівника хору та особливості диригента як митця, управлінця, менеджера, визначено поліфункціональність та складність професії. В пропонуваній статті окреслено перспективні питання, які потребують їх вирішення та прискіпливої уваги з боку психологів, фізіологів, мистецтвознавців, педагогів та практикуючих музикантів.

Ключові слова: диригент, діяльність диригента, хоровий колектив, психофізіологічні особливості, партитура, мануальна техніка, творчий процес.

Gun VEYDI,
Postgraduate Student at the Department of Fine Arts,
Musicology and Cultural Studies
Sumy A. S. Makarenko State Pedagogical University
(Ukraine, Sumy) akosorich@gmail.com

PSYCHOPHYSIOLOGICAL PECULIARITIES OF THE PERSONALITY OF THE CONDUCTOR OF THE CHORAL COLLECTIVE

The purpose of the research is to determine the peculiarities of psychophysiological activity of the conductors of the choral collective. Research methodology – a complex of interrelated methods was used in order to achieve the goal, namely: analytical – for processing and analysis of scientific literary sources on the topic of research of national and foreign scientists in cultural studies, art, psychophysiology, which cover the conductor's activity as a creative personality interaction with the team; theoretical – to systematize the scientific provisions for determining the conductor activity and work of the leader of the choral team, as well as to analyze the art and psycho-physiological achievements of leading scientists; system-structural – for structuring of components of psychophysiological elements in the context of substantiation of activity of conductors of choral collective; generalization – to summarize conceptual provisions in psychology, musicology, physiology, pedagogy, as well as formulating conclusions of work.

The scientific novelty is to identify the psychophysiological and psychic components of the conductor of the choir conductor, to identify the influence of psychophysiological processes on the formation of conductor skills, which led to such conclusions. On the basis of the analytical method, the scientific ideas and approaches for determining the psychophysiological process of the conductor of the choir conductor (art, physiological, psychophysiological), which formed scientific ideas about the content and specifics of the conductor skill, were outlined. (Psychophysiological and psychomotor) levels of perception and functioning of conductor skills during work with the choir are established. The creative portrait of the choir leader and the conductor's peculiarities as an artist, manager; manager is analyzed, polyfunctionality and complexity of the profession are determined. The proposed article outlines promising issues that need to be addressed and meticulous attention from psychologists, physiologists, art critics, educators, and practicing musicians.

Key words: conductor, conductor activity, choral team, psychophysiological features, score, manual technique, creative process.

Постановка проблеми. Сучасне суспільство особливо вибагливе до освіти та професійної діяльності і професіоналізму у будь-якій сфері, в тому числі у сфері культури та мистецтва. Для вирішення завдань, які суспільство ставить перед сучасною освітою, перш за все слід звернути увагу на психофізіологічні особливості особистості та розкриття їх можливостей, а також шляхів їх реалізації. Провідну роль у процесі формування та підготовки фахівців у галузі мистецтва відіграють психологічні та психофізіологічні характеристики особистості, які складають підґрунтя для систематичного підвищення її творчого потенціалу, що характеризується креативністю мислення, здатністю до самовдосконалення, ерудованістю, наполегливістю та вимогливістю під час роботи з творчим колективом та встановлення творчих взаємовідносин. Найскладніша професія в галузі музичного мистецтва є діяльність диригента хорового колективу. На сучасному етапі навчання диригента базується на формуванні професійних вмінь, знань та навичок необхідних майбутньому фахівцю (Вальтер, 1962; Жулябіна, 2017)

Професійна діяльність диригента це творчий процес, який залежить від поєднання психофізіологічних та психомоторних компонентів. А саме вміння спілкування диригента та виконавців (музикантів) з використанням як I-ої (прості подразники звуковий ряд та його ритм, диригентські рухи (в музиці)) та II-ої (вміння словесно (вербально) оформити звукові знаки музичного твору та його подання в емоційно-логічній інтерпретації) сигнальної системи. Диригент повинен володіти вмінням знайти контакт, а також володіти основами творчого спілкування з колективом виконавців (Герасимова-Персидська, 2006; Єржемський, 1988; Жулябіна, 2017).

Мета статті – визначити особливості психофізіологічної діяльності диригентів хорового колективу.

Виклад основного матеріалу. Усвідомлюючи складність та полізмістовність діяльності керівника хорового колективу, диригент має володіти великим музичним талантом, обдарованістю, що визначається проявом психофізіологічних функцій (силою нервових процесів, лабільністю, швидкістю обробки інформації, яку адресовано до першої та другої сигнальної системи, збудливістю та гальмуванням, увагою та пам'яттю); також володіти здатністю через жести (диригентські рухи) виражати сутність музичного твору, що зумовлено психомоторикою.

Чим вразливіші рухи диригента, тим менше вони віддзеркалюють структуру диригентського руху, що призводить до неточностей в управлінні

колективом. Диригентські жести, які зумовлені психомоторикою та психофізіологічними функціями, віддзеркалюють партитуру музичного твору та спрямовані на творче спілкування з музичним колективом, викликаючи різноманітні творчі прояви в діяльності колективу виконавців. Перед музичним колективом, як і перед диригентом, стоїть головне завдання – володіння «двома видами тексту»: нотним (що є проявом другої сигнальної системи, складні символи: нота, її довжина та висота звучання) та текстом диригентських жестів (прояв психомоторики, що є похідною першої сигнальної системи) (Герасимова-Персидська, 2006: 3).

Виконання будь-якого музичного твору проходить через призму свідомості диригента та отримує відбиток його темпераменту, специфіки сприйняття зовнішнього світу через сенсорні системи, а також емоційний стан диригента: «Акцентуються, виступають на передній план, сприйняття других гальмується. Вони “маскуються”, сходячи нанівець. Образ предмету в самому процесі сприйняття ретушується, моделюється, перетворюється залежно від взаємовідносин суб'єкта та об'єкта, що віддзеркалюється, життєвого значення для суб'єкта і відношення суб'єкта до нього» (Рубінштейн, 1959).

Диригент – це менеджер музичного колективу, але при цьому він керує мистецьким процесом, звучанням музики. Поряд з цією функцією диригент також здатний керувати емоційно-психічним станом музикантів та слухачів, створюючи психологічну та психофізіологічну картину музичного твору, яка існує в симбіозі з музичною матерією твору, що виконується. Таким чином, диригент створює дві паралельні траєкторії подій: у своїй свідомості та свідомості музикантів, а потім й у слухачів; звучання музики, з одного боку, та емоційно-психофізіологічне сприйняття музичного твору, з іншого боку; при цьому і диригент, і музиканти, і слухачі працюють одночасно з двома явищами, але керує цими явищами диригент через власні емоції, які віддзеркалюються в його психомоториці, яка своєю чергою контролює партитуру та виконання музичного твору (Вальтер, 1962; Герасимова-Персидська, 2006; Жулябіна, 2006).

Диригування – це складний процес, який поєднує психомоторику та технологію диригентських рухів (схеми, графіки рухів). Диригентське виконавство дає змогу перетворити емоції, психологічні стани та музичні образи диригента на звуковий та емоційно-психомоторний ряд, що характеризують музичний твір, який має духовний відтінок диригента як митця. Психофізіологічна

діяльність диригента під час виконання музичного твору (концерту), супроводжується активним творчим процесом, особливістю якого є відсутність виправлення помилок, що вказує на унікальність кожного виступу.

Багатовекторна психологічна та психофізіологічна діяльність диригента реалізується через конфлікт між творчим процесом та процесом його управління. Успіх такої діяльності базується на психофізіологічному процесі лабільності, тобто швидкій зміні одного процесу іншим, навіть з протилежною функціональною реакцією та достатньою силою нервових процесів, що забезпечує яскраву та емоційну виконавську діяльність диригента. Слід відзначити, що творчість та контроль – це не тільки антагоністичні процеси, але й процеси, які доповнюють один одного та виступають запорукою успішної діяльності диригента. Контроль за творчим процесом відбувається завдяки професійним якостям диригента. Психофізіологічні функції людини є генетично детерміновані, тобто диригентом необхідно народитися, але повсякденна та кропітка праця здатна розвивати і поліпшувати психофізіологічні показники, які формують професійні навички та мануальну техніку диригента (Герасимовська-Персидська, 2006; Єржемський, 2006; Овсянкіна, 2007).

Так, на думку Бруно Вальтера, «прагнення деяких диригентів не інтерпретувати творчо твір, а лише час від часу реалізувати те, що написано, не йти від думки музики, заснованої на її живому диханні, а йти до відчуття, заснованого на метрі, що складає основу диригентського мистецтва» (Вальтер, 1962).

На думку Г. Єржемського, «диригування – це не набір індивідуальних дій керівника, а цілісна система взаємодії з музичним колективом. Центральною ланкою цієї системи, її об'єднавчою основою є реальний художній результат, навколо якого координуються всі функції практичної діяльності, як самого керівника, так і його творчих партнерів» (Єржемський, 1988).

Відтак пріоритетний критерій нашої розвідки полягає у визначенні психофізіологічних та психічних складових елементів у діяльності диригента, як фахівця в музичному мистецтві, що зумовило з'ясувати стан дослідженості означеної проблеми, обґрунтувати наукові уявлення про особливості діяльності диригента, розкрити психофізіологічні аспекти диригентської майстерності в контексті роботи з хором колективом.

Таким чином, на основі узагальнення мистецтвознавчих та психофізіологічних підходів до діяльності диригента хорového колективу ми констатуємо певні міркування. Діяльність диригента під час репетиції чи концерту складається з двох складових елементів: перша – взаємодія з членами музичного колективу, друга – взаємодія з внутрішнім світом диригента, яка заснована на принципі самопізнання. Поєднання означених двох процесів відбувається під егідою особистості диригента, що забезпечує функцію контролю творчого процесу та відтворення драматургії музичного твору колективом виконавців, уможливує виконання акту самоконтролю та всебічної реалізації стратегії виконання, а також надання об'єктивної оцінки рівня виконання музичного твору.

З'ясовано, що основа творчої діяльності диригента ґрунтується на особистісному підході до опрацювання музичного твору та психофізіологічних складових елементів, які складають підґрунтя для взаєморозуміння між учасниками хорového колективу та диригентом.

Доведено, що рухові механізми управління колективом відходять на другий план, проте в основу управління сучасним музичним колективом покладено психологічний підхід шляхом запровадження психофізіологічних чинників у контекст управління хором колективом.

Зазначено, що крім творчої діяльності диригент повинен проявляти себе як психолог, який здатний перекласти музичний ряд у психомоторну та психоемоційну площину звучання музики, що відтворює широкі можливості для художньої інтерпретації партитури та стилю виконання.

Висновки. Отже, віддзеркалення внутрішньої моделі музичного твору через опрацьовану партитуру та надання емоційного тону твору є основою диригентської діяльності. Під час розкриття драматургії музичного твору диригент шукає шляхи його реалізації мануальної техніки. Відтворення художнього образу музичного твору відбувається на психологічному рівні, який реалізується через психомоторику та психофізіологічні особливості диригента, які екстраполюються на учасників хорového колективу як симбіоз партитури-проекції та емоційний тонус-реалізації під час (виконавських дій). Найскладніше завдання діяльності диригента – це порівняння реального музичного образу з його інтуїтивним планом (прообразом) та майстерність відтворення художнього змісту музики через усвідомлення нотних знаків партитури під час розбудови цілісної драматургії твору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вальтер Б. О музыке и музицировании. *Исполнительское искусство зарубежных стран*. Москва, 1962. Вып. 1. 176 с.
2. Герасимова-Персидская Н. О восприятии музыки и постижении смысла. *Науковий вісник Національної музичної академії України імені П. Чайковського: зб. статей*. Київ : НМАУ ім. П. Чайковського, 2006. Вип. 60. С. 3–8.
3. Ержемский Г. Психология дирижирования. Москва : Музыка, 1988. 96 с.
4. Жулябина М. О некоторых психологических аспектах профессии дирижера. *Вісник КГУ. Педагогіка. Психологія. Соціологія*. Київ, 2017. № 4. С. 86–87.
5. Рубинштейн С. Принципы и пути развития психологии. Москва : Наука, 1959. 426 с.
6. Овсянкина Г. Музыкальная психология. Москва : Издательство «Союз художников», 2007. 240 с.

REFERENCES

1. Valter, B. (1962). *O muzike i muzitsirovanii* [About music and making music]. *Ispolnitelskoe iskusstvo zarubeznikh stran*. Moscow. Vyp. 1. 176 s. [in Russian].
2. Gerasimova-Persidskaya, N. (2006). *O vospriyatii muziki I postazhenii smisla* [On the perception of music and the comprehension of meaning]. *Naukoviy visnyk Natsionalnoyi musichnoyi akademii imeni P. I. Chaikovskogo*. Kyiv : NMAU imeni P. I. Chaikovskogo. Vyp. 60. Pp. 3–8. [in Ukrainian].
3. Ergemskii, G. (1988). *Psikhologiya dirizirovaniya* [Psychology of conducting]. Moscow : Musica. 96 s. [In Russian].
4. Zulyabina, M. (2017). *O nekotorykh psikhologicheskyykh aspektakh professii dirizera* [About some psychological aspects of the profession of conducting]. *Visnyk KGU. Pedagogika. Psikhologia. Sotsiologiya. Herald KGU. Pedagogy. Psychology. Sociology*. Kyiv. № 4, Pp. 86–87. [in Ukrainian].
5. Rubinstein, S. (1959). *Printsipy i puti razvitiya psikhologii* [Principles and ways of development of psychology]. Moscow : Nauka. 426 s. [In Russian].
6. Ovsyankina, G. (2007). *Musikalnaya psikhologiya* [Music Psychology]. Moscow : Souz khudoznikov. 240 s. [In Russian].